

*Мр Љиљана Рудић-Димић,
виши саветник за ауторско и сродна права,
Савезни завод за интелектуалну својину, Београд*

**Изазови дигиталних технологија
– Digital Video Disc –
мултимедијално коришћење ауторских дела и предмета
сродних права**

**Digital Video Disc - индустријска инвестиција и трајни
мултимедијални запис ауторских садржаја**

DVD (*DIGITAL VIDEO DISC*) познат је као медиј пуних 15 година, али је од 1998. године најекспанзивнији светски »производ« у области технологије усклађивања аудио, видео и software записа на трајном носачу звука и / или слике и звука.

DVD ће према проценама светских стручњака, у блиској будућности потиснути све до сада познате апликативне формате (аудио CD, CD-ROM, и друге), првенствено захваљујући својим могућностима (вишеструко увећаном капацитету записа аудио, видео и software садржаја, дигиталном сликом, интерактивним менијем и мултиканалним аудио окружењем, врхунским аудио и видео квалитетом у перцепцији записа), које не слабе перманентном употребом.

DVD је облика и димензија обичног CD носача звука, конзумира се посредством DVD репродуктора, док је нумерика учитаних симбола знатно већег обима (двостраност записа) и квалитета, од било ког стандардног носача слике и / или звука. Наведено, DVD формат записа постиже већом густином смештаја података у односу на CD-ROM и CD видео.

DVD записи у апликацији, све се више поларизују за тзв. пословни и забавни сегмент.

У оквиру пословног сегмента, DVD запис се посебно користи у презентацијама компанија и пословних система, спортских, едукативних, културних, маркетиншких и других активности, у складиштењу већ постојећих архива оптималним смањењем простора, са опцијом прецизног претраживања, а посебно у изради апликативних software програма на DVD запису и др.

У забавном сегменту експлоатације DVD записа, у свету су постигнути упечатљиви резултати првенствено у области филмске индустрије, док је апликација у тзв. DVD - A (аудио) формату, почела крајем 2001. године.

Илустрације ради, инвестиција у технологију, производњу и експлоатацију овог дигиталног записа, у последње 3 године, 10 пута је премашила ниво продаје CДа и 4 пута ниво продаје видео касета у истој фази развоја ових медија.

Питања која прате развој дигиталних технологија

DVD је трајни запис мултимедијалног карактера (аудио-видео- рачунарски запис). Један од императива је флексибилни и ефикасни систем заштите права интелектуалне својине и формирање тзв. антипиратских програма који треба првенствено, превентивно да анимирају све субјекте у DVD ланцу произвођача и корисника, као и да заштите изузетно велику инвестицију која прати нову дигиталну технологију.

У Европи је, са аспекта унификације прописа, а у складу са технолошким и финансијским ефектима ове индустрије, освешћена потреба за утврђивањем стандарда за заштиту од пиратерије.

Развој и еволуција опција унутар самог DVD трајног записа, као и постојање тзв. региона и зона читљивости DVD записа, поставља додатна питања везана за регионално кодирање издања, уз све присутније чињенице да се две трећине издања пиратски конвертује, као и могућности уношења додатних опција, рентирање DVD-а, DVD »прозор за рентирање« путем интернет понуде, нови садржај DVD ROM (базе података, видео игре и сл.), комбиновани DVD медији (аудио и видео), DVDP плејер са снимањем, интернет IDVD и др.

Посебно је питање заштите инвестиције у производњи, изради и пласману DVD трајног записа, који је већ постао светски стандард аудио и видео кућне забаве и производ масовног тржишта, са детаљно прописаним техничким стандардима израде и великим могућностима зараде.

У судској пракси, само у Европи, у току је низ истражних и судских поступака против 19 интернет прозора у свет (сајтова) са понудом пиратизованих DVD издања. У САД које су својим *lex specialis* Законом о ауторском праву, изменама које је усвојио Конгрес, 1997. године, правну заштиту DVD запису повериле у оквиру регулативе заштите произвођача видеограма, увелико се формира судска пракса, од случајева повреде права у свету дигиталних технологија.

Потреба за унификацијом законодавних решења

У свету, па и у СРЈ, DVD видео /аудио/ software записи, првенствено су предмет регулативе *lex specialis* закона о ауторским правима.

Послјојеће директиве Европске уније – које третирају *copyright* у периоду од последњих 10 година а посебно Директиве бр. 250/91, 100/92, 96/99, и 29/2001, рестриктивно и посредно се односе на (производњу видеограма) па и на DVD производњу, јер исте углавном, само декларативно, носиоцима права дају право на:

- забрану продаје и даље продаје, пиратских копија својих издања;
- инсистирају да се на нивоу Европе усвоје стандарди који само глобално третирају дигиталну пиратерију.

Европско законодавство, са друге стране, све више освешћује потребу да се спречи пиратство у области дигиталних технологија и индустрије, како у сегменту заштите произвођача DVD записа као носиоца сродних права, тако и заштите аутора чија се дела из области науке, књижевности и уметности налазе инкорпорирани на овом мултимедијалном запису. Уз све то, треба водити рачуна о правима и интересима интерпретатора који својим интерпретацијама дају уметнички допринос трајно снимљеним ауторским делима на запису.

Веомачесто, на DVD носачу трајно су забележена ауторска дела која имају велики број ангажованих аутора (коаутора и других уметника) са значајним уметничким доприносима настанку, вредности и апликацији самог ауторског дела (филмска индустрија, сценска дела и др.), и у том смислу је веомачитан *inter partes* однос којим се носилац права на делу, путем уговора и лиценце (искључиве или неискључиве), одлучује да иницијалном кориснику и посредством њега, свим осталим крајњим корисницима, дозволи експлоатацију заштићеног ауторског дела.

У свету је увелико освешћена неопходност да се дела која се налазе на дигиталном носачу администрирају од стране колективних организација за заштиту ауторских и сродних права, посебно када се има у виду сложеност облика, начина и обима експлоатације дела и везе са интернет глобалном мрежом коришћења, кућном употребом DVD записа, и сл. Сви ови случајеви онемогућавају аутора да се на квалитетат начин индивидуално бави остваривањем и заштитом својих личних права и материјалних и моралних интереса.

Културолошки проблем и поставка - МУЛТИКУЛТУРНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ -

Извесна је и равноправна шанса за тзв. »мале културе« и »мала« језичка говорна подручја, посебно мале кинематографије и музичке индустрије у свету, а поготову оне које нису глобална говорна подручја да, путем опције интерактивног менија на DVD трајном запису, постану реална опција и пласирају се ван граница своје земље.

Наиме, ако сваки стандардни DVD запис, садржи опцију синхронизованих превода на 16 светских, изабраних језика на свом основном менију, поставља се питање да се на тај начин »мале културе« пласирају у свету и пропагирају своју ауторску баштину. Свакако да се као питање заштите ауторског дела у контексту трајног носача, јавља питање заштите дела превода, адаптације, збирки и сл. која се равноправно са рачунарским програмом могу наћи на трајном DVD запису.

Интернет и DVD формат

Представљају два најекспанзивнија медија за кућну забаву, па није изненадна појава новог формата који комбинује горе поменуте у виду конектованог DVD.

Између осталог познат као web DVD и интернет DVD, конектовни DVD дозвољава корисницима да се укључе са DVD наслова на релевантни интернет сајт или везу.

DVD је идеалан за похрањивање видео записа високог квалитета, аудио записа високог квалитета, који не би лако могли бити представљени преко већ постојећих кућних веза на систем интернета.

Конектовани DVD је даљи корак напред у односу на већ постојећи хибридни DVD. Овај диск садржи нпр. филм који се може гледати посредством DVD видео репродуктора конвертованог на ТВ апарат и такође на DVD - Rom базу података, која се може исчитати путем DVD - Rom драјва конектованог директно на персонални рачунар.

И DVD /интернет DVD омогућава да корисници и уживаоци DVD репродукција, имају могућност интернет претраживања, e-mailа, и лично креирани забављачки садржај.

Национални прописи и дигиталне технологије - питања и одговори

Разматрања дигиталне технологије са аспекта правних питања и одговора, треба синхронизовати са Законом о ауторском и сродним правима (»Службени лист СРЈ« бр. 24 / 98), у даљем тексту: (ЗАКОН). Између осталих то су питања:

1. остваривања ауторских права »учитаних« на мултимедијалном носачу (аудио-видео- рачунарски запис);
2. ограничења ауторских и сродних права које познаје ЗАКОН;
3. неопходност колективног ажурирања ауторских права на дигиталном носачу;
4. права носилаца сродних права и др.

Посебна активност је превенција од свих облика пиратства (неовлашћеног коришћења DVD садржаја као мултимедијалног носача), ауторских и сродних права, мере на граници које би спречиле улазак / излазак не- лиценцираних издања у СРЈ и *vice versa*, и све појавне облике који немају сертификат (техничког квалитета и

стандарда) DVD-а, и све облике коришћења DVD формата (аудио, видео или рачунарски запис) без ауторизације носиоца права и плаћања накнада за коришћење.

Ауторско право на мултимедијалном носачу

Члановима 2. до 5. ЗАКОНА, таксативно су експлициране дефиниција и јавни облици ауторских дела која се законски штите, чл. 14. до 18. морална права, а чл. 19. до 35. материјална права аутора на сваком ауторском делу.

Иста права једнако се остварују и ажурирају у свим облицима коришћења ауторских дела, па и када су у питању мултимедијалне презентације и облици дигиталних коришћења дела. Оно што је различито је технологија (неопходно колективна) путем које се остварују и штите морална и материјална права аутора, посебно када се имају у виду могућности које пружају дигитални носачи трајног записа.

Наиме, илустрације ради, DVD запис, који носи једно кинематографско дело или литерарно дело, независно од нпр. права извршног продуцента кинематографског дела и права издавача књижевног дела који су иницијални носиоци права, у свом менију може понудити неколико различитих сценарија и садржаја филма и књиге коју корисник по опцији бира у сваком коришћењу записа. У том смислу, једно дело више нема само један садржај, већ се ради о мулти-интерактивним садржајима у којима се морају штитити права свих креативних доприноса у ланцу. Посебно се на исти начин и са једнаким уважавањем, морају испоштовати и материјални интереси свих наведених аутора, коаутора и др. Изазов квалитетном ажурирању ауторских и интерпретаторских интереса свакако је вишеструко увећан у односу на »класичне« облике коришћења ауторских дела.

Ограничења ауторских и сродних права које познаје закон

Ограничења права које познаје ЗАКОН, у одредбама чл. 36. до 51. ЗАКОНА, највећим делом су применљива на дигитални облик коришћења дела, осим што је максимално отежано праћење и сложеност облика коришћења самих дела путем дигиталних средстава.

Донекле је спорно да ли се може аплицирати случај предвиђен чл. 41. ЗАКОНА, који не словљава дозволом аутора нити плаћањем ауторске наканде, коришћење дела умножавањем примерака објављеног дела за потребе личног образовања и сличне потребе.

Наиме, када су дигиталне технологије у питању, исте се веома често своде на тзв. кућну употребу *home use*, па је у свету веома чест пракса да када се дело користи на овај начин и када се нема у виду сврха коришћења, да се иницијално у цену празног носача аудио / видео / рачунарског записа, укалкулише накнада ауторима, интерпретаторима односно носиоцима сродних права (произвођачима трајног носача), који ће бити трајно забележени на дати носач.

Такође је донекле спорно да ли се може аплицирати случај предвиђен чл. 44. ЗАКОНА, који у ограничења права уврштава ефемерни снимак емисионог пре-

дузећа. Код дигиталних технологија постојање ефемерног снимка, осим у случају да се ради о носиоцу сродног права – права на производњу видеограма на дигиталном носачу, тешко да можемо говорити о овом ограничењу.

Неопходност колективног остваривања права у дигиталном свету

Колективно управљање је дуго присутан »сервис« у свету музике и других креативних уметности. Ажурирањем ових права, систем награђује креаторе и ствараоце дела, и креатори су окренути ка развијању свог талента у окружењу које им пружа адекватну ауторскоправну заштиту и један ефикасни систем за управљање правима. Ови показатељи имају непорициви притисак на националне економије, јер културне индустрије доприносе до 6% у стопи раста националног производа неких развијених земаља, а приход од колективних организација за остваривање ауторских и сродних права сматра се значајним делом илустрованог процента.

Дела која су предмет ауторског права у растућем се тренду достављају у дигиталној форми, путем глобалних мрежа као што је интернет. Као резултат тога је напор колективних организација да се адекватно реорганизују и узму прикључак у праћењу коришћења коју нуди информациона технологија. Све растуће могућности нуде носиоцима права путем интернета и предности мултимедијалних производа, који све више утичу на услове заштите, практикурање и управљање ауторским и сродним правима, као и оснажење самих права.

У »on-line« свету новог миленијума, администрирање правима добија нову димензију. Заштићена дела су сада у дигиталној форми, компресована, складиштена од и ка кориснику, копирана и дистрибуирана путем интернета на било коју дестинацију у свету.

Многе колективне организације су развиле системе за »on – line« доставу информација које се односе на лиценцирање ауторских дела и садржаја и прикупљање и дистрибуцију накнада различитим категоријама дела а посебно у дигиталном окружењу. Дигитални информациони системи, који зависе од развоја и употребе посебних и бројних система и кодова, који су отелотворени у дигиталним носачима као што су CD, филм, и сл. дозвољавају да дела, носиоци права на делима, као и сами дигитални носачи буду прописно идентификовани. Адекватна правна заштита је потребна да би се спречиле чинидбе у циљу избегавања мера техничке заштите, као и да осигурају мере против уклањања или измене елемената дигиталног информационог система или друге сличне праксе (*»unauthorized alteration of the rights management informations«*).

Два тзв. интернет уговора из 1996 године, под покровитељством WIPO, WIPO WCT који је управо ступио на снагу достављањем потребног броја инструмената нотификације и WIPO WPPT, између осталог, треба да парирају изазовима које заштита и остваривање ауторских и сродних права имају у дигиталној ери. Исти се односе на мере технолошке заштите и превенције и права на управљање информацијама у дигиталном окружењу, при чему дају гаранције да носиоци права буду

заштићени када се њихова дела дисеменирају путем интернета, а садрже и одредбе које се односе на националне законе ради обезбедјења ефикасне заштите кроз техничке мере, путем забране увоза, производње и дистрибуције незаконитих техничких средстава или материјала.

Остварење права носилаца сродних права инкорпорисаних на DVD трајни запис

Аутор и креатор дела има право да дозволи или забрани коришћење својих дела, писац комада може дати пристанак да се његов комад изведе на сцени, под договореним условима, писац може исто регулисати нпр. уговором са издавачем о издавају и дистрибуцији свога дела, а композитор може дати сагласност да се музичка интерпретација уврсти на трајни аудио / видео запис.

. . . Интерпретатор музике уметнички доприноси изводјењу музичког дела написаног од стране композитора, глумац доноси ролу у комаду написаном од стране сценаристе позоришног комада, произвођач фонограма, снима и продуцира песме и музику написане од стране аутора и композитора, које интерпретирају музичари или су отпевани од стране интерпретатора, радио – дифузне организације преносе дела у програмима својих станица, а све то може бити предмет и садржај трајног дигиталног записа са неограниченим могућностима корићења.

Међутим, често се показало како је индивидуално управљање правима у стварности готово немогуће, а везано за одређене типове коришћења и практичне разлоге. Ако аутор није способан да прати сва коришћења својих дела, он не може нпр. да прати програме појединачних радио и ТВ станица као ни да са сваком од њих преговара о давању лиценце за јавно емитовање својих дела. Такође, није практично за емисиона предузећа да траже дозволу од сваког аутора за коришћење сваког појединачног ауторског дела. То ствара потребу за организацијама за колективно остваривање права.

Постоје различите врсте организација за колективно остваривање права или групације оваквих организација, зависно од категорије дела која су у питању (музичка, драмска, мултимедијална дела, и сл), што одређује колективно управљање разним врстама права.

Организације за колективно остваривање ауторских и сродних права, остварују и убирају надокнаде и неопходне су у ажурирању коришћења дела посредством дигиталних технологија.

На међународном плану, сродна права су регулисана посредством Међународне конвенције за заштиту права интерпретатора, произвођача фонограма и организација за радио – дифузију, познате као Римска конвенција. 1994. године усвојен је Уговор о трговинским аспектима права интелектуалне својине (TRIPS), који се администрира од стране WTO и који инкорпорира и односи се на ову међународну заштиту.

ЗАКОН у одредбама чл. 104. до 141. детаљно регулише област тзв. сродних права и антиципира својом систематиком нове појавне облике у коришћењу дела и предмета сродних права. У оквиру дефиниција произвођача фонограма, видеограма, емисионих предузећа и произвођача база података остављено је довољно места за остваривање и проширење заштите на носиоце сродних права нових дигиталних технологија. У складу са светским трендом, произвођачи дигиталног (записа који има видео, аудио и software опцију) сврстани су у произвођаче видеограма.

На овај начин заштићена су материјална права произвођача који у дигиталне технологије, њихов развој, коришћење и производњу улажу велики ризик и инвестиције, па у смислу злоупотребе њихових права, упориште треба тражити првенствено у овом ЗАКОН-у.

* *
*

Тема за неку другу прилику свакако је примена (*enforcement*) законског прописа, недостатак ефективних мера на граници и имплементација у пракси, посебно када је у питању неовлашћено коришћење ауторских дела и предмета сродних права.

Уколико законски текст нема рестрикција и ако је његова имплементација у пракси праћена овлашћеним, адекватним чинидама надлежних извршних органа, онда нема места страху да домаћи и страни инвеститори не приступе значајнијим и планским улагањима у развој и експлоатацију дигиталних технологија и медија у СРЈ.